

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію «Перевесники Незалежності. Силуети покоління у часі та подіях»/Макеев. С. (ред.), Коваліско, Н. (ред.) Колективна монографія.
Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 299 с.

Чепак В.В.,

Київський національний університет

імені Т.Г. Шевченка,

м. Київ, просп. Глушкова, 4-д,

chepak@knu.ua,

<https://orcid.org/0000-0002-4952-0029>

Перевесники Незалежності - авторський колектив погодив саме таку назву монографії. Ровесник, ровесниця, одноліток, перевесник, перевесниця, однорічник, політок – синоніми для означення спільної риси, притаманної людям, які народилися в короткий, найчастіше протягом року, проміжок часу і тим самим синхронно поставлені на життєвий шлях, щоб в одному віці пережити прийдешні події і реагувати, вже не у спільний спосіб, на них. Це рівність в тільки одному аспекті, в даті/році народження. Лише у перевесника (перевесниці) не чути, не відчути, не розпізнати цієї вказівки на однозначну ідентифікацію. Втім, усі сучасні словники містять обидва слова і на запитання про те, чому так сталося, мають знати відповідь мовознавці. Тому у назву книги автори винесли саме «перевесники», а у текстах вільно послуговуються усіма іншими синонімами.

Життя, дитинство, юність, молодість ровесників Незалежності вже назавжди пов'язані з новітньою українською історією. Та життя продовжується, Україна як держава ще твориться і все саме цікаве попереду. Насправді, покоління 90-х - це покоління початку відліку. Це сучасники Помаранчевої революції, які вже мали свідоме розуміння цієї події. Це безпосередні учасники Революції Гідності. Це частина Небесної сотні, яка пішла в засвіти, і назавжди берегтиме Україну, бо кров за Батьківщину ніколи не буває пролита марно. Це діти, які пішли на війну, і назавжди лишилися там, бо інакше не було б більше Незалежної України. Це покоління не знає іншої держави, окрім України. Вони живуть тут і для неї, і живуть тим, що пропонує їм держава: перші ЗНО, перші 11 класів, бакалаврат, магістерка, два дипломи і багато чого, що впроваджувалось і реформувалось вже у незалежній Україні. Втім, діти народжені в 90-х, зараз вже 30-ти річні молоді люди, для України є особливим поколінням. Прийде час, і життя цього покоління будуть ретельно досліджувати не лише соціологи, а й статистики, політологи, психологи та багато інших науковців.

Дослідження відмінностей у розрізі поколінь залишається вельми маргінальною пізнавальною практикою в українській соціології. Навіть у відділі соціальних структур Інституту соціології НАН України на пам'ять приходять

© Чепак В.В., 2022

лише розвідки відмінностей у міжпоколінній мобільності. Між тим досить впливовими в нашій дисципліні залишаються, особливо в англomовній літературі, погляди, згідно з якими саме конфлікт поколінь є рушійною силою еволюції соціальних порядків й ієрархій.

У рецензованій колективній монографії, яка спільно підготовлена співробітниками Інституту соціології НАН України, викладачами кафедри соціології та інших кафедр історичного факультету Львівського національного університету, викладачами Криворізького державного педагогічного університету, Національного університету Києво-Могилянська академія та Чорноморського національного університету імені Петра Могили, 3 розділи.

У першому уточнюється соціологічне трактування поняття «покоління», виходячи з класичного тексту К. Манхейма «Проблема поколінь» і сучасних публікацій. Автори розробили власну перспективу вести предметно- і сюжетно орієнтовану розмову про покоління, зосередивши свою увагу на структурних елементах покоління, на його гетерогенності. І, окрім того, підкріпили свій вибір уважним розглядом найважливіших публікацій, присвячених соціологічній інтерпретації поколінь.

Неоднорідність вікової когорти, вибір якої обґрунтовується у «Вступі», розглядається у другому розділі колективної праці. Автори попередили читача, що відбір сюжетів зумовлений професійними перевагами виконавців і не претендує на вичерпне висвітлення структурної гетерогенності покоління. І це, якщо не знімає, то значною мірою нівелює, можливі претензії до повноти розгляду обраної теми.

У цьому ж, найбільшому за обсягом, розділі описана соціальна архітектоніка покоління - ті силуети, відбір яких не повний тільки тому, що обмежений доступними емпіричними матеріалами і спеціалізацією авторів.

У третьому розділі, на основі проведених інтерв'ю, представлені оцінки та думки учасників подій на Майдані і у війні на сході України.

Можна погодитися з думкою авторів монографії, що її зміст не претендує на те, щоб дати представницький портрет покоління, в завершеному вигляді вона схожа скоріше на ескіз, пробний варіант задуму, який одного разу буде втілено більш повно. Хронологічно зумовлена спорідненість і статусне, соціально-професійне сусідство, гетерогенність і багатоманітність покоління – таким є вихідний пункт соціологічної розвідки та інтерпретації емпіричного матеріалу. Відбір же нарадив (силуетів, як це і винесено в назву колективної монографії), зумовлений тематичними інтересами науковців і викладачів закладів вищої освіти, які мали відповідні наукові напрацювання, а також володіли досвідом роботи щодо збирання та аналізу первинної інформації.

Зокрема, у першому розділі продемонстровано, що суспільно значимі події призводять до подальшої структуризації покоління, а у третьому розділі показано, що викликані подіями розмежування можуть бути як нейтральними, так

і конфронтаційними. Скажімо, Майдан-2014 і війна на сході поділили однолітків на майже антагоністичні групи. Втім, отримані в опитуваннях дані представляють читачеві погляди і відчуття лише тих, хто виступив проти попередньої влади і брав участь у війні на боці нової. Такий природний недолік необхідно, на мою думку, сприймати як незворотній і майже нездоланий.

Можна припустити, що концентрація уваги на структурних елементах вікової когорти залишає мінімальне місце для розгляду її цінностей – тієї ментальної сфери, яка так активно дебатуються в перші десятиліття XXI століття і в наукових публікаціях, і в старих, і новітніх медіа. Принаймні, в підрозділі за авторством Н.Черниш і М.Борецької детально обговорюється методологія вивчення цінностей покоління і вкрай фрагментарно її актуальний стан і особливості. Втім, на моє переконання, такий проєкт майбутнього обстеження також має право на існування.

Отже, у першому розділі розглянуто соціологічну інтерпретацію покоління, в другому - відображені відмінності та особливості однолітків незалежної України, в третьому – участь в подіях 2013 і 2014 років – Майдан і війна на Сході країни за її цілісність й проти зовнішньої агресії. Емпіричну базу склали дані моніторингу Інституту соціології НАН України, ініціативні опитування у соцмережах (реалізовані співробітниками кафедри соціології історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка), власні матеріали, отримані за участі авторів книги в різних наукових та історико-біографічних проєктах.

Варто відзначити, що текст рецензованої колективної праці добре структурований: чітко визначено методологічний підхід і він послідовно реалізований у другому та третьому розділах, які завершуються узагальненнями.

Монографія має зацікавити фахівців гуманітарних та соціальних дисциплін, які досліджують проблеми молоді, експертів з питань соціальної політики, студентів та аспірантів.

Зміст

Повернення до джерел

Пачковський Ю. Ф., Лапан Т. Д. Християнська соціологія і суспільні виклики к. XIX-поч.XX ст.: на прикладі академічного середовища Львова4

Хроніки війни

Студенти-соціологи про свій досвід перших днів повномасштабного вторгнення22

Пачковський Ю. Ф. Місяць у війні. Кілька рефлексій українського соціолога64

Черниш Н. Й. Початок російського повномасштабного вторгнення в Україну: соціологічні рефлексії70

Бутиліна О. В., Євдокимова І. А., Кудринська Г. І. Соціальні служби під час війни: нові виклики – нові функції88

Grzesik – Kulesza M., Solarska S.State of war as a factor conditioning the sense of security98

Лапан Т. Д. Химович О. С. Роздуми про безсилля науки перед війною та її злочинами107

Соціологія освіти

Козаченко О. О. Формування бренду закладів вищої освіти: роль соціологічних досліджень112

Калиняк О. Т. Дистанційність в умовах сучасного українського суспільства: особливості первинної та вторинної інституціоналізації120

Марусяк Т. С., Химович О. С., Козаченко О.О. Тенденції змін шкільної освіти як соціальний наслідок міграційних процесів в сучасній Україні.....135